

Justitiedepartementet
Ju.remissvar@regeringskansliet.se
Ju.L2@regeringskansliet.se

Remissvar

SOU 2022:71 Tryggare hem för barn

Diarienummer Ju2023/00125

Stiftelsen Allmänna Barnhuset har tagit del av utredningens förslag och lämnar i detta remissvar våra synpunkter.

Sammanfattning

Stiftelsen Allmänna Barnhuset välkomnar att en översyn görs av gällande lagstiftning när det gäller att stärka stabilitet och trygghet för barn i familjehem. Det är glädjande att barnets rätt att komma till tals och barnets bästa varit vägledande. Däremot anser Stiftelsen Allmänna Barnhuset att två utredningar som delvis berör samma frågor pågår parallellt, med hänvisning till utredningen *Barn i sambällets vård*. Det finns risk att förslagen av denna anledning blir verkningslösa samt kan komma att omformuleras inom kort. Stiftelsen Allmänna Barnhuset delar utredningens bedömning i vissa delar men drar på en rad punkter andra slutsatser än vad utredningen gör. Det innebär att Stiftelsen Allmänna Barnhuset tillstyrker vissa förslag, avstyrker andra och dessutom lämnar nya förslag.

Vårdnadsöverflyttning

Stiftelsen Allmänna Barnhuset välkomnar särskilt förslaget om att placeringskommunen ges möjlighet att ge insatser till barn och särskilt förordnade vårdnadshavare även efter en vårdnadsöverflytt. I dag förekommer att familjehem tackar nej till att bli vårdnadshavare eftersom de och barnet kan förlora stöd som det finns behov av.

- Stiftelsen Allmänna Barnhuset föreslår en omformulering till att placeringskommunen bör ge insatser efter vårdnadsöverflytt, snarare än att möjligheten ges. Det måste dock tydliggöras om placeringskommunen ansvarar för att tillhandahålla eventuella insatser till vårdnadshavare och förälder om dessa inte kan erbjudas av boendekommunen.

Om det inte blir tillräckligt tydligt att rätten till stöd kvarstår och vilken kommun som ansvarar för att rätten tillgodoses efter vårdnadsöverflytt finns en fortsatt risk att familjehem tackar nej till att bli vårdnadshavare.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset är vidare positiva till förslaget att införa rätt till biträde för barn vid prövningen av frågor om vårdnadsöverflyttning. Med ett eget biträde synliggörs barnets åsikter tydligare i prövningen av frågor om vårdnadsöverflyttning. Ett biträde skulle också underlätta för barnet genom att ge information och svara på frågor om processen som barnet kan ha. Stiftelsen Allmänna Barnhuset tillstyrker även att särskilda lämplighetskrav ska ställas på ett offentligt biträde för ett barn men anser att dessa krav bör tydliggöras.

- Stiftelsen Allmänna Barnhuset ger förslag på hur dessa krav skulle kunna specificeras samt uppmanar till ett förtydligande beträffande hur biträdet ska säkerställa att barnet informeras om uppgifter av betydelse för ärendet.

Adoption

Stiftelsen Allmänna Barnhuset samtycker till utredningens bedömning att föräldrabalkens regler om adoption tillgodoser familjehemsplacerade barns behov av trygghet och stabilitet, att det inte finns anledning att särskilt reglera så kallad öppen adoption, samt att det inte finns skäl att ändra regleringen om vårdnadshavares samtycke eller förälders inställning till adoption.

- Stiftelsen Allmänna Barnhuset anser dock att det bör åläggas socialnämnden att i något skede att överväga att utreda frågan om adoption.

Detta för att inte riskera att barnet går miste om en adoption som vid en utredning skulle bedömas vara till stor fördel för både barnet och familjehemmet. Här bör problematiken med att barn som varit familjehemsplacerade i många fall förlorar sin kontext och sitt sammanhang i familjehemmet vid övergången till vuxenliv och avslutad placering.

Umgänge

Stiftelsen Allmänna Barnhuset har under många år drivit utvecklingsarbete med fokus på barn i vårdnadstvister, senast i projektet "Samverkansteam - för föräldrar och barn i separation" i fem kommuner. Barnhuset har i samband med projekten träffat forskare, myndigheter, intresseorganisationer, brukarorganisationer och praktiker inom fältet rättsväsende, rättsmedicin, barn- och vuxenpsykiatri, familjerätt och sociala barnavården. Syftet har varit att diskutera barns rättigheter och behov i vårdnadstvister och undersöka vad som behöver göras för att förbättra deras situation. I de dialogmöten som Stiftelsen Allmänna Barnhuset har genomfört har det blivit tydligt att det finns en vanmakt hos berörda parter kring handläggningen och situationen för barn och föräldrar i de allra svåraste vårdnadsmålen. Det finns också en samsyn över vad som utmärker de svåraste vårdnadsmålen. De utmärks av uppgifter om våld, sexuella övergrepp, psykisk ohälsa och missbruk. I denna grupp finns också familjerna med de värsta tänkbara följderna, såsom mord, suicid och utökad suicid. I dessa familjer har ofta otaliga försök till umgänge prövats utan framgång, barn kan flyttas från en förälder till den andre över en dag på grund av "umgängessabotage" utan att barnen får en chans att förstå eller att förbereda sig. Vårdnadstvisterna kan pågå i årtal och ibland under hela barnets uppväxt. Det innebär ett långvarigt lidande för både barn och föräldrar som förorsakar psykisk ohälsa och traumatiska upplevelser på kort och lång sikt.

Enligt kommittédirektiven ska utredaren ta ställning till hur skyddet för barnet kan stärkas när fråga uppkommer om umgänge med en förälder som har utövat våld eller gjort sig skyldig till någon annan allvarlig kränkning. De förslag som läggs kan inte sägas stärka skyddet för dessa barn, tvärtom finns en risk att det ytterligare urholkas.

- Stiftelsen Allmänna Barnhuset anser att lagstiftningen tydligt ska ange att det ska råda en presumtion för att inget umgänge ska utdömas med en förälder som mördat en familjemedlem, utövat allvarligt våld mot barnet eller en familjemedlem samt i situationer där ett barn tvingas gömma sig på grund av att en förälder varit våldsamt mot barnet eller en annan familjemedlem.
- Stiftelsen Allmänna Barnhuset föreslår att socialnämnden ska kunna bistå barn med umgängesstöd som en frivillig insats även när inget umgänge beslutats av rätten. Sådant umgänge ska enbart ske när det kan genomföras utan risk för barnet och andra familjemedlemmar.
- Stiftelsen Allmänna Barnhuset föreslår att lagstiftningen tydligt specificerar att det vid bedömningen av vad som är barnets bästa ska fästas särskild vikt vid barnets rätt till en uppväxt fri från alla former av våld och en trygg vardag.
- Stiftelsen Allmänna Barnhuset anser att det behöver finnas en möjlighet att barn även får tillgång till ett eget juridiskt biträde i svåra tvister om vårdnad, boende och umgänge.

Kommentarer på utredningens förslag

6 Vårdnadsöverflyttning

6.4.2 Återföreningsprincipen tydliggörs

Förslag: Vårdnaden om ett barn som stadigvarande vårdats och fostrats i ett annat enskilt hem än föräldrahemmet ska kunna flyttas över till den eller dem som har tagit emot barnet om det är bäst för barnet att inte återförenas med sina föräldrar utan i stället att det rådande förhållandet består.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset tillstyrker förslaget.

6.4.3 Omständigheter som redan särskilt beaktas av socialnämnden ska även beaktas av domstolen

Förslag: De omständigheter som socialnämnden beaktar vid sin bedömning av om en ansökan om vårdnadsöverflyttning ska göras, ska vara samma omständigheter som domstolen ska beakta särskilt vid bedömningen av om en vårdnadsöverflyttning ska ske. I föräldrabalken ska tydliggöras att domstolen vid bedömningen av om vårdnadsöverflyttning ska ske särskilt ska beakta

- barnets och familjehemsföräldrarnas inställning till en vårdnadsöverflyttning
- barnets relation till familjehemsföräldrarna och deras förmåga att tillgodose barnets behov av en trygg och god uppväxt,
- familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att tillgodose barnets behov av kontakt med sina föräldrar och andra närstående, och

– barnets relation till sina föräldrar.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset tillstyrker förslaget. Förslaget ger ökade förutsättningar för domstolen att göra en helhetsbedömning av barnets situation vid en eventuell vårdnadsöverflytt.

6.4.4 Även barnets sociala situation i övrigt ska beaktas

Förslag: Utöver de omständigheter som redan särskilt beaktas ska även barnets sociala situation i övrigt beaktas vid bedömningen av om en vårdnadsöverflyttning ska göras. Det ska införas följdåtgärder i socialtjänstlagen och lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset tillstyrker förslaget.

6.4.5 En helhetsbedömning ska alltid göras

Förslag: Det ska inte särskilt anges att någon omständighet väger tyngre än en annan vid domstolens prövning av om en vårdnadsöverflyttning ska göras.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset tillstyrker förslaget.

6.4.6 Stödet till barn, särskilt förordnade vårdnadshavare och föräldrar efter en vårdnadsöverflyttning ska stärkas

Förslag: Det ska finnas en möjlighet för den kommun som beslutat om en familjehemsplacering att fortsätta bevilja insatser till barnet även efter en vårdnadsöverflyttning.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset delar bedömningen att barn ofta har behov av stöd även efter en vårdnadsöverflytt och att det är problematiskt att det saknas lagstöd för att ge ett sådant stöd idag. Det är därför mycket glädjande att förslaget ger kommuner möjlighet att ge fortsatt stöd. Det är avgörande för ett barns utveckling och framtidsutsikter att lyckas i skolan. Idag finns insatser som det finns vetenskapligt stöd för som främjar barnets skolgång och förslaget skulle möjliggöra att ett sådant stöd kan ges även efter en vårdnadsöverflytt. Det finns dock en risk att kommuner inte kommer att prioritera stödet med den formulering som utredningen föreslår.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset anser att det krävs en omformulering vad gäller att placeringskommunen *bör* bevilja eftervårdsinsatser om det föreligger behov av det. Så som förslaget ser ut riskerar det att bli placeringskommunens möjligheter att ge insatser efter avslutad vård som blir avgörande. Det riskerar att leda till att placeringskommunens ekonomiska prioriteringar, snarare än barnets situation och behov, styr huruvida barnet beviljas insatser.

Utredningen föreslår att det även fortsatt ska vara huvudregel att boendekommunen tillhandahåller insatserna. Det finns dock en risk för att det blir otydligt vilken kommun som är ansvarig i de fall huvudregeln frångås, vilket kan leda till att stödet försenas eller uteblir. Därför föreslår Stiftelsen Allmänna Barnhuset ett förtydligande vad gäller de fall då insatser som barnet har ett behov av eller kanske redan erhåller av placeringskommunen inte erbjuds av boendekommunen. Det bör då vara placeringskommunens ansvar att erbjuda samma eller likvärdiga insatser. Likaså bör kontinuitetsaspekten vägas in. Det bör alltså tydliggöras att den placerade kommunen i vissa fall har ansvar för att tillhandahålla insatser till vårdnadshavare och förälder om det finns behov av det. I dag förekommer att familjehem tackar nej till att bli vårdnadshavare eftersom de och barnet kan förlora stöd som det finns behov av. Om det inte blir tillräckligt tydligt att rätten till stöd kvarstår i samma utsträckning efter vårdnadsöverflytt finns en fortsatt risk att familjehem tackar nej till att bli vårdnadshavare. Dessa förslag kan i så fall bli verkningslösa, vilket vore mycket tråkigt.

Ett förslag till formulering skulle kunna vara: Den kommun som beslutat om placeringen bör ansvara för att, utifrån behov, erbjuda barnet och särskilt förordnad vårdnadshavare insatser i de fall likvärdigt/motsvarande stöd och insatser inte erbjuds av boendekommunen.

7 Prövningen av frågor om vårdnadsöverflyttning

7.3.1 Mål om vårdnadsöverflyttning ska inte flyttas till allmän förvaltningsdomstol

Förslag: Det finns inte tillräckliga skäl att flytta prövningen av mål om vårdnadsöverflyttning när ett barn stadigvarande vårdats och fostrats i ett annat enskilt hem än föräldrahemmet till allmän förvaltningsdomstol. Målen ska därför även i fortsättningen prövas i allmän domstol

Stiftelsen Allmänna Barnhuset tillstyrker inte förslaget. Resultatet av avvägningen talar snarare för att flytta mål om vårdnadsöverföring till allmän förvaltningsdomstol. De positiva effekterna för barn och föräldrar väger tyngre än principiella skäl.

7.3.2 Talerätt för barn i mål om vårdnadsöverflyttning

Förslag: Frågan om talerätt för barn i mål om vårdnadsöverflyttning bör inte närmare övervägas av denna utredning.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset instämmer med utredningen och anser att talerätt för barn i dessa mål skulle riskera att lägga ett allt för stort ansvar på barnet. Barnets perspektiv och rättigheter kan tillvaratas genom att barnet ges en rätt till biträde. Ett offentligt biträde kan avlasta barnet i en eventuell lojalitetskonflikt.

7.3.3 Barn och vårdnadshavare ska ha rätt till biträde vid prövningen av vissa frågor om vårdnadsöverflyttning

Förslag: Vid prövningen av vissa frågor om särskilt förordnad vårdnadshavare och tillfällig vårdnadshavare ska barnet och barnets vårdnadshavare ha rätt till biträde.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset tillstyrker förslaget.

7.3.4 I vilka mål ska biträde utses?

Förslag: Biträde ska kunna utses vid prövningen av frågor om särskilt förordnad vårdnadshavare och tillfällig vårdnadshavare enligt 6 kap. 7–8 a §§ och 10 d § föräldrabalken.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset tillstyrker förslaget.

7.3.5 Ett biträde ska kunna utses tidigast när socialnämnden inlett en utredning om vårdnadsöverflyttning

Förslag: Ett biträde får utses tidigast när socialnämnden beslutat att inleda en utredning enligt 11 kap. 1 § socialtjänstlagen om vårdnadsöverflyttning enligt 6 kap. 7–8 a §§ föräldrabalken.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset tillstyrker förslaget.

7.3.6 Ett biträde ska utses om inte behov av biträde saknas

Förslag: I föräldrabalken ska anges att ett biträde ska förordnas för barnet och barnets vårdnadshavare, om inte behov av biträde saknas.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset tillstyrker förslaget.

7.3.7 Lagen om offentligt biträde ska tillämpas

Förslag: I föräldrabalken ska regleras att ett offentligt biträde enligt lagen om offentligt biträde ska utses vid prövningen av frågor om särskilt förordnad vårdnadshavare eller tillfällig vårdnadshavare enligt 6 kap. 7–8 a och 10 d §§ föräldrabalken.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset tillstyrker förslaget.

7.3.8 Ett offentligt biträde för ett barn ska vara barnets språkrör och ge barnet stöd och hjälp i processen

Förslag: Ett offentligt biträde för ett barn vid prövningen av frågor om vårdnadsöverflyttning ska ha till uppgift att vara barnets språkrör och ge barnet stöd och hjälp. Ett offentligt biträde för ett barn ska få tillåtelse att samtala med barnet utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset tillstyrker förslaget. Det är viktigt att stärka barnets rätt i frågor som rör vårdnadsöverflyttning och det är betydelsefullt att ett offentligt biträde ges möjlighet att samtala enskilt med barnet. Stiftelsen Allmänna Barnhuset håller med om att det inte finns behov av en ställföreträdare för barnet utan att det viktiga är att som barnets biträde framföra dess åsikter. Dock bör det förtydligas att biträdet både har ett ansvar för att erbjuda barnet att samtala utan vårdnadshavare och även tillse att barnet verkligen ges denna möjlighet att samtala utan att dess vårdnadshavare är närvarande om barnet så önskar.

7.3.9 Särskilda lämplighetskrav ska ställas på ett offentligt biträde för ett barn

Förslag: Det ska ställas särskilda lämplighetskrav på den som förordnas som offentligt biträde för ett barn vid prövningen av frågor om vårdnadsöverflyttning. Endast den som på grund av sina kunskaper och erfarenheter och även i övrigt är särskilt lämplig för uppdraget får förordnas. Ett offentligt biträde för ett barn får inte sätta någon annan i sitt ställe.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset tillstyrker förslaget. Det är viktigt att den som ska vara offentligt biträde åt ett barn är väl lämpad för uppdraget. Det behöver dock förtydligas vad det i detta sammanhang innebär att vara lämplig. Lämplighetskraven skulle kunna innebära att personen har förmåga till ett starkt barnrättsperspektiv samt erfarenhet av eller goda kunskaper om att möta barn i svåra situationer samt ha förmåga att säkerställa att information är anpassad efter barnets mognad och tillräcklig i omfattning.

7.3.10 Det offentliga biträdets roll för en vårdnadshavare och vem som kan utses

Förslag: Ett offentligt biträde som utses för en vårdnadshavare vid prövningen av frågor om vårdnadsöverflyttning ska ha i uppdrag att ge vårdnadshavaren stöd och hjälp i sin talan.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset tillstyrker förslaget. Genom rätt till biträde skulle vårdnadshavare ges möjlighet till stöd genom processen. Ett stöd som kan underlätta för föräldern att hantera processen vilket bör underlätta för barnet.

7.3.11 Handlägningsfrågor

Förslag: En fråga om förordnande av offentligt biträde ska prövas av den domstol som handlägger målet om överflyttning av vårdnaden. Om det inte pågår ett mål om överflyttning av vårdnaden vid domstolen, prövas frågan om förordnande av offentligt biträde av den domstol som är behörig att pröva frågan om överflyttning av vårdnaden. Lagen (1996:242) om domstolsärenden ska tillämpas. Ett beslut om förordnande, byte eller entledigande av ett offentligt biträde gäller även om beslutet inte har fått laga kraft. I ett mål om vårdnadsöverflyttning ska ett offentligt biträde som förordnats för ett barn föreläggas att inom viss tid yttra sig skriftligen. Biträdet ska också kallas till sammanträde och förhandling i målet samt få tillfälle att yttra sig vid sådana.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset avböjer att kommentera då det ligger utanför Stiftelsen Allmänna Barnhusets kunskapsområde.

7.3.12 Barnet och det offentliga biträdet ska ha rätt att ta del av uppgifter av betydelse

Förslag Ett offentligt biträde som utsetts för ett barn ska få ta del av sådana uppgifter som kan vara av betydelse i målet eller ärendet.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset tillstyrker förslaget men vill tillägga att biträdet ansvarar för att, utifrån barnets ålder och mognad, ge barnet adekvat och barnanpassad information om dessa uppgifter. Detta för att biträdet inte bara ska föra barnets talan utan också ge barnet tillräcklig information för att barnet ska ha grund nog att uttrycka åsikter, tankar och eventuella behov.

7.3.13 Det finns inte behov av ytterligare bestämmelser om sekretess

Förslag: Bestämmelserna om offentlighet och sekretess för enskildas personliga och ekonomiska förhållanden i vissa familjerättsliga mål och ärenden tillgodoser behovet av sekretess i ärenden om förordnande av offentligt biträde enligt föräldrabalken.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset avböjer att kommentera då det ligger utanför Stiftelsen Allmänna Barnhusets kunskapsområde.

8. Adoption

8.4.2 Lagstiftningen tillgodoser de särskilda behov av adoption som kan finnas hos familjehemsplacerade barn

Förslag: Föräldrabalkens regler om adoption tillgodoser familjehemsplacerade barns behov av trygghet och stabilitet.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset tillstyrker delvis förslaget. Att ålägga socialnämnden att överväga att utreda adoption i de fall återförening inte bedöms som möjlig skulle dock kunna öka möjligheten att bli adopterad för barn där adoption skulle vara gynnsamt. Det finns troligen flera fall då en adoption långsiktigt skulle gynna ett barns behov av trygghet och kontinuitet där det trots det aldrig utreds. Visserligen gör gällande lagstiftning det möjligt i fler fall men det sker ändå inte. Att det saknas svensk forskning som kan ge stöd för att adoption i vissa fall skulle vara mer fördelaktigt än vårdnadsöverflytt är olyckligt. Ett initiativ till en förstärkt forskning om adoptioners inverkan på barns möjligheter till en god utveckling är önskvärd.

8.4.3 Umgängets betydelse för adoption Utredningens bedömning:

Förslag: Det finns inte anledning att särskilt reglera s.k. öppen adoption.

Stiftelsen Allmänna barnhuset tillstyrker förslaget.

8.4.4 Vårdnadshavares vetorätt

Förslag: Det finns inte skäl att ändra regleringen beträffande kravet på vårdnadshavares samtycke eller vikten av en förälders inställning i fråga om adoption.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset tillstyrker förslaget men vill samtidigt framhålla att det inte ska finnas något tvivel om att barnets rätt till en trygg uppväxt ska väga tyngre än föräldrarnas rätt till sitt barn. Det kan i undantagsfall finnas fall då ett barn skulle gynnas av adoption trots att vårdnadshavaren motsäger det. Det är bra om det, som det beskrivs i utredningen, finns en undantagsregel som kan tillämpas i enstaka fall där det hos barnet finns en genuin och starkt grundad vilja till adoption och helhetssituationen i övrigt talar för att en adoption är den bästa lösningen trots att samtycke från vårdnadshavare saknas.

8.4.5 Socialnämndens roll

Förslag: Det ska även i fortsättningen vara enbart den eller de som vill adoptera som ska kunna ansöka om adoption. Socialnämnden ska inte heller åläggas någon skyldighet att överväga om adoption i vissa fall.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset tillstyrker delvis förslaget.

Det ska även fortsättningsvis vara den eller de som vill adoptera som ska kunna ansöka om adoption. Men att i likhet med kommentar i 8.4.2 i något skede låta socialnämnden överväga adoption när kontakt med biologiska föräldrar saknas, skulle öka antalet adoptioner som är till gagn för barnet. Detta kan gälla i flera situationer. Ett av skälen för detta är att barn som vuxit upp i familjehem ofta tappar kontakten med det familjehem de varit placerat i när de övergår till vuxen ålder. En nybliven vuxen som varit placerad under barndomen behöver i allra högsta grad ett starkt socialt nätverk. Det skulle kunna öka förutsättningarna för en god fortsatt kontakt om barnet adopterats i stället. Även då det gäller barn som placerats i späd ålder och som har begränsad eller ingen kontakt med ursprungsfamiljen bör frågan om adoption övervägas av socialnämnden. Eftersom det finns situationer då en adoption skulle stärka barnets rätt till stabilitet och trygghet där frågan om adoption ändå inte kommer till stånd så behöver en förändring ske.

9. Umgänge

9.4.2 Utgångspunkten för umgänge ska fortsatt vara barnets bästa

Förslag: Det ska inte i lag regleras särskilda situationer när barnet som utgångspunkt inte bör ha rätt till umgänge med en förälder.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset delar inte bedömning.

Utredningens bedömning är att det inte i lag ska regleras särskilda situationer när barnet som utgångspunkt inte bör ha rätt till umgänge med en förälder. Resonemanget bakom detta ställningstagande är att de för en rad uppräknade situationer kan finnas undantag då umgänge är till barnets bästa. Stiftelsen Allmänna Barnhuset ser också att sådana undantag kan finnas, men att behovet är stort att stärka skyddet för till exempel barn vars ena förälder har mördat den andra, barn i skyddat boende eller barn med skyddade personuppgifter. Att skyddet är för svagt för dessa grupper beskrivs av utredningen och dessa missförhållanden ligger till grund för de direktiv som utredningen har haft att ta ställning till. Det räcker därför inte att hänvisa till riskbedömningar eller bedömningar av barnets bästa. Med utgångspunkt i hur bedömningar av barnets bästa genomförs i praktiken måste barns rätt till en trygg uppväxt utan våld särskilt betonas i lagstiftningen om vårdnad, boende och umgänge.

När en förälder varit våldsam mot barn, förälder eller annan familjemedlem är det extra viktigt att ta hänsyn till vad barnet vill, men också till att vardagen blir tillräckligt trygg för att rehabilitering

och återhämtning ska ske. För ett barn som är traumatiserat kan ett alltför stort umgänge med en förälder som varit våldsam vara så skrämmande att det äventyrar utvecklingen, även om inget nytt våld sker. Då krävs en paus i umgänget så att rehabilitering och återhämtning kan ske. Efter det behövs en ny bedömning, och kanske kan det då finnas bättre förutsättningar för att bygga upp en relation till föräldern. Men, rehabilitering behöver inte förändra förutsättningen för umgänge. En del barn fortsätter att ta avstånd från en förälder trots att symtom och rädsla klingar av. Det måste vara ett val som myndigheter respekterar.

När en förälder utövat allvarligt våld mot barn, förälder eller annan familjemedlem bör grundprincipen vara att inget umgänge ska utdömas. Det gäller även när barn på grund av våld från en förälder har flytt tillsammans med den andre föräldern och befinner sig i skyddat boende eller lever med skyddade personuppgifter. Det ska inte krävas att barnet aktivt ska motsätta sig umgänge. Det krävs väldigt mycket för att ett barn aktivt ska ta ställning mot en mycket våldsam och farlig förälders vilja, det är helt enkelt inte ett rimligt krav. I de situationerna är det rimligt att vända på det. Om ett barn uttrycker aktivt att han eller hon vill träffa en våldsam förälder behöver skälen till det utredas. Barn kan ibland vilja träffa en våldsam förälder för att hålla denna lugn, för att kontrollera hur andra familjemedlemmar har det eller för att de vet att föräldern kräver det. Då kan domstolen behöva sätta sig över barnets vilja och besluta om att umgänge ändå inte ska äga rum.

Såsom lagstiftningen är utformad så innebär en dom om umgänge i praktiken att ett barn kan tvingas eller pressas till att träffa en förälder. Även om rättens intention är att tillgodose barnets rätt till kontakt i en dom blir det i praktiken den våldsamma förälderns rätt till kontakt med barnet som tillgodoses när umgänge genomförs mot barnets vilja eller trots rädsla och starka reaktioner hos barnet. Det är därför förvånande att utredaren inte nämner frågan om verkställighet av umgänge med en förälder som har utövat våld eller gjort sig skyldig till någon annan allvarlig kränkning.

Det finns inga tvångsmedel riktade mot en förälder som inte vill träffa sitt barn. Däremot finns kraftfulla tvångsmedel riktade mot en boendeförälder som åläggs ansvaret att se till att det utdömda umgänget kommer till stånd. Det innebär ett indirekt tvång mot barn som inte vill träffa en våldsam förälder, och allt för ofta pressas eller tvingas barn av en boendeförälder för att undvika vite eller vårdnadsöverflyttning.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset anser att lagstiftningen tydligt ska ange att det ska råda en presumtion för att inget umgänge ska utdömas med en förälder som mördat en familjemedlem, utövat allvarligt våld mot barnet eller en familjemedlem samt i situationer där ett barn tvingas gömma sig på grund av att en förälder varit våldsam mot barnet eller en annan familjemedlem.

I utredningen slås fast att det om en förälder dödat den andra föräldern i de allra flesta fall inte är bäst för barnet att något umgänge inte äger rum, men att det inte är uteslutet att det på sikt kan vara förenligt med barnets bästa att ha ett umgänge. Vi kan se att sådana undantagsfall kan förekomma, men att barn i de flesta sådana fall kan ha kontakt med föräldern utan att det fastställs umgänge i rätten med följd att verkställighet av umgänget kan krävas av umgängesföräldern.

Ett undantag som nämns är när ett barn själv har eller med tiden kommer att ha ett önskemål om att träffa föräldern. För en del barn som varit med om att en förälder dödat den andra kan det finnas ett behov av ett möte för att kunna ställa frågor, förstå eller få en ursäkt. För andra barn kan det vara gynnsamt att få en annan minnesbild av föräldern än den som finns kvar från själva mordtillfället. Det kan också finnas barn som önskar enstaka möten kopplat till födelsedagar eller andra högtider. Kontakten kan i sådana fall bygga på att barnet vid ett eller flera tillfällen får stöd av socialtjänsten att genomföra ett möte utan att det innebär en i förväg fastställd frekvens av kontakten eller möjlighet för den våldsamma föräldern att söka verkställighet av umgänget. Kontakten kan ske via fysiska möten (t ex ett enstaka besök i fängelse eller en träff i socialtjänstens lokaler) eller via brev, telefon eller videomöten.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset föreslår att socialnämnden ska kunna bistå barn med umgängesstöd som en frivillig insats även när inget umgänge beslutats av rätten. Sådant umgänge ska enbart ske när det kan genomföras utan risk för barnet och andra familjemedlemmar.

Denna insats bygger då på samtycke av vårdnadshavaren och utgår helt och hållet från barnets behov av kontakt utan risk för tvång eller press mot barnet.

9.4.3 Riktlinjerna för bedömningen av barnets bästa ska omformuleras

Förslag Bedömningen av barnets bästa är en helhetsbedömning av alla omständigheter som är aktuella för det enskilda barnet. Det ska därför inte längre anges att det vid bedömningen av barnets bästa särskilt ska fästas avseende vid några utvalda omständigheter.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset avstyrker förslaget.

Förslaget att risken för att barnet far illa ska vara en del av helhetsbedömningen av vad som är barnets bästa förutsätter att väl underbyggda bedömningar av barnets bästa görs. Stiftelsen Allmänna Barnhuset ser inte att så är fallet idag. De risker som umgänge med en förälder som utövat våld eller utsatt barnet för andra allvarliga kränkningar har tvärtom under lång tid undervärderats i riskbedömningar och bedömningar av barnets bästa vilket lett till att många barn har utsatts för ett umgänge där de riskerar att utsättas för nytt våld eller där de på grund av tidigare våld känt sig otrygga och rädda i en utsträckning som allvarligt riskerar deras utveckling. Att helt ta bort formuleringarna om *risken för att barnet utsätts för övergrepp eller annars far illa* utan att föreslå åtgärder som förbättrar domstolens bedömningar kan leda till att skyddet för våldsutsatta barn ytterligare urholkas.

För att stärka skyddet för barnet när fråga uppkommer om umgänge med en förälder som har utövat våld eller gjort sig skyldig till någon annan allvarlig kränkning anser Stiftelsen Allmänna Barnhuset att det finns ett behov av att lagstiftningen tydligt markerar att barn har rätt till en trygg uppväxt fri från alla former av våld. Däremot behöver de formuleringar som nu finns i lagen förändras.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset instämmer med utredningens analys av att kontaktpincipen har beaktats i allt för stor utsträckning. I nuvarande lagstiftning betonas barnets rätt till en god och

nära kontakt med sina föräldrar, vilket är en princip som är viktig för barn. Detta begrepp har dock använts så att god och nära kontakt likställts med tid tillsammans. När ett barn har utsatts för våld eller andra allvarliga kränkningar av en förälder så att tilliten och relationen skadats blir inte kontakten god och nära genom att de tillbringar tid tillsammans. En påtvingad kontakt mellan ett barn som är rädd eller har tappat tilliten till sin förälder leder tvärtom till en än sämre relation. Med bakgrund av hur formuleringen om nära och god kontakt har tolkats och använts instämmer Stiftelsen Allmänna Barnhuset därför i att den bör ersättas av en annan formulering. Detsamma gäller formuleringen *olovligen hålls kvar eller förs bort*. De situationer där föräldrar inte förmår genomföra umgänge på grund av att barnet reagerar så starkt på det eller försöker skydda barn mot missförhållanden hos den andre föräldern behöver särskiljas från sådana där barn förs ut ur landet eller hålls kvar utan sådana skäl.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset föreslår därför att lagstiftningen tydligt specificerar att det vid bedömningen av om vad som är barnets bästa ska fästas särskilt avseende vid barnets rätt till en uppväxt fri från alla former av våld och en trygg vardag.

9.4.4 Riskbedömningen – en del av helhetsbedömningen

Förslag: Risken för att barnet far illa ska vara en del av helhetsbedömningen av vad som är barnets bästa.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset avstyrker förslaget.

Risken för att barn far illa ska vara en del av helhetsbedömningen, men det behöver tydligt specificeras i lagen att det ska fästas särskilt avseende vid barnets rätt till en uppväxt fri från våld och en trygg uppväxt.

9.4.5 Utbildningsinsatser

Bedömning: Domstolsverket bör överväga behovet av att genomföra en utbildningsinsats när det gäller riskbedömningar i familjemål.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset tillstyrker förslaget, men anser att det behövs mer för att förbättra riskbedömningar och bedömningar av barnets bästa. Stiftelsen Allmänna Barnhuset anser att barnets rätt att komma till tals i mål om vårdnad boende och umgänge behöver stärkas ytterligare och att det behöver finnas en möjlighet att barn får tillgång till ett eget juridiskt biträde i svåra tvister om vårdnad, boende och umgänge. Det handlar till exempel om:

- Barn som upplever att de inte blir lyssnade till
- Barn som är rädda för den ene eller bägge föräldrarna
- Barn som man upplever att de "tvingas" välja mellan föräldrarna
- Situationer där det finns uppgifter om våld eller övergrepp mot barnet eller andra

familjemedlemmar (se Stiftelsen Allmänna Barnhusets remissvar på Betänkande SOU 2017:6 Se barnet!).

9.4.6 Ytterligare sätt att inhämta utredning om barnets situation

Förslag: Domstolen ska kunna inhämta ett sakkunnigutlåtande från en psykolog, om det behövs ytterligare utredning om barnets situation.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset tillstyrker förslaget.

Föredragande i ärendet har varit Agneta Ingvarsson, Emma Tengwall och Åsa Landberg

Stockholm 2023-05-08

Anne Marie Brodén
ordförande
Stiftelsen Allmänna Barnhuset

Cecilia Sjölander
generalsekreterare
Stiftelsen Allmänna Barnhuset